

ОЛ. ЛУГОВИЙ

Брат на Брата

ДРАМА З ЧАСІВ РЕВОЛЮЦІЇ НА СХІДНІЙ УКРАЇНІ

У 4-ох ДІЯХ

Накладом Автора
Друком National Job Printers,
Saskatoon, Sask, 1934.
diasporiana.org.ua

ОЛ. ЛУГОВИЙ

Брат на Брата

ДРАМА З ЧАСІВ РЕВОЛЮЦІЇ НА СХІДНІЙ УКРАЇНІ

У 4-ох ДІЯХ

Українському поетові у Канаді
ВАСИЛЕВІ ТУЛЕВІТРОВУ, в хви-
лях зневіри і гіркого розчарування
життям, оказувавшому мені дружню
піддержку, присвячую цю річ, п е р-
ш у, написану після нашого сприяте-
лювання.

А в т о р.

Накладом Автора
Друком National Job Printers,
Saskatoon, Sask, 1934.

ДІЄВІ ОСОБИ:

Василь ХАНЕНКО — старшина рос. царської армії — пізніше старшина Укр. Армії, повстанчий отаман.

Андрій ХАНЕНКО — старшина рос. царської армії — пізніше предсідник Реввійськтрибуналу.

Галочка — їх сестра, повстанець.

Дмитро Ханенко
Марина Ханенко } їх батьки, заможні хуторяне.

Секретар Реввійськтрибуналу.

1. }
2. } Члени Реввійськтрибуналу.

1. }
2. } Червоноармійці-вартові.
3. }

1. }
2. } Селяне-повстанці.
3. }

Селянка.

Гурт (за сценою).

ДІЯ ПЕРША.

Кімната з напівпанською обстановою. Марина і Галя вишивають, Дмитро нервово ходить по кімнаті.

Ява 1.

Дмитро:— Погано, погано діється в нас. Нарід збаламутився, нікого не слухає, нікого не шанує... Замість взятися до конструктивної, плянної праці, проводити новий устрій в життя, захопилися гаслами — ріж, грабуй... До чого воно так дійде? Чи не до того, що понищать, поруйнують все, що є, а пізніше не матимуть нічого ні багаті ні бідні? Збожеволіли селяне, чи біда знає...

Галя:— Пяні волею, тату... Попустили поводи, от і бушують, мов дикий кінь... З часом все унормується, ввійде в свою колію...

Дмитро:— Е!.. Унормується!.. Жди того часу, та дивися як нищиться майно без жадної для кого не було користи? Жебраками станемо... Землю захопили, ліс нищать, навіть сад знищили... До чого то все? Дав дозвіл безплатно рубати дрова, то всю сосну та дуби вирізали. То вже не ваше, кажуть... Та нехай не мое, то чиж треба ліс нищити? Чи подумав котрий з них, скільки то літ піде, щоб новий ліс розвести? Серце болить...

Марина:— Треба положити цьому кінець.

Дмитро:— Але, як? Військо на селян викликувати, чи що? Нехай донищують, коли не розуміють, що самі собі шкоду роблять.

Галя:— Не військо, алеж треба їм розтолкувати, або визначити одну ділянку, нехай рубають...

Дмитро:— Говорив, пояснював... Та чиж послухає хто?

Марина:— Треба ще пробувати...

Дмитро:— Е!.. Я перший дозволив засіяти кожному землі, скільки кому потрібно, та чи це помогло? Висміяли... Зась тобі, пане, до нашої землі,—кажуть... Ми і самі розділимо її без вашого дозволу. Пора і нам нею поволодіти... Коли наша ласка, то лишимо і тобі десятин зо пять, а ні, то забирайся під всі вітри... І що я маю з ними до говорення після такого?

Марина: — Невдячні...

Дмитро: — Сподівайся вдяки!.. Коби то лише малоземельні, а то і сільські багачики свою землю пустили під попас, а захопили нашу. Може воно до того і не дійшлоб, та ота салдатня розагітовує, підюджує селян. І нема чого дивуватись! Рідний син проти мене!.. Він у них відай чи не провідником...

Галя: — Треба ще поговорити з селянами... Вониж не діти, зрозуміють...

Дмитро: — Говори ти!.. Більше понижуватися перед ними я не буду. Коли Центральна Рада проведе земельний закон, то я і заберуся звідсіля.

Галя: — Певно, ліпше нам забратися. Повідомити селян, що зрікаєтеся всієї землі в їхню користь... Це буде справедливо.

Дмитро: — І ти так говориш?.. За братами ідеш? Щож робити будете ви, коли я зрікуся землі? Може підеш заміж за якогось сільського парубка та корови доїтимеш?

Галя: — Дамо собі раду... Та і заміж вийти за селянина не такий вже страх, як вам здається, тату. Є і серед них розумні і чесні люде, а що неосвічені, тож не їхня вина. Та я про заміжжя не думаю... Буду учителювати, то й матиму запевнене життя.

Марина (іронічно): — Як раз учителювання для тебе... Не бачиш, як бідують учителі серед нашого селянства? Повчить кілька років та сухоти дістає...

Галя: — То найду іншу працю, а праці я не боюся. Кожна жива людина мусить працювати чи хоче, чи ні..

Марина: — Не сподівалася я таких думок від своєї доньки.

Галя: — Щож... Життя йде вперед, мамо... І ті часи, коли ми вважали себе за білу кість вже давно минули. Коли не кочемо згинути, мусимо іти за життям.

Дмитро (розводить руками): — Час від часу не лекше, — тут сини поробилися соціялістами, а тут і доня також не відстала від них. Що мені з вами робити? Не видержу... Єй Богу не видержу... Покину все і поїду... От тобі і своя, національна влада! А вона українців на українців натравлює!

Галя: — При чому тут влада, тату? Наколиб не було во-

енної заверухи на Україні, то і зміна устрою йшлаб більше нормальним порядком. Ті, що беруться за поміщицькі землі воювали майже чотири роки, повертали каліками, зо знищеним здоров'ям... Чи ж їм не належить ся земля? Чи думаєте, що владу не болить те, що робляться безправства, руйнування в краю?.. Але вона ще безсила, а нарід... Чого можна сподіватися від вчорашніх безправних рабів? І я їх виправдую.

Дмитро: — Так!.. так!.. Гарними діточками мене Бог нагородив, гарними (Входить Андрій).

Ява 2.

Андрій: — Чого ви такі сердиті, тату?

Дмитро: — Угу!.. З тобою ще не говорив... (Мінєє тон). Можеб ти, синку, не пропагував большевицьких гасел у наших околицях. Іздиш, пропагуєш, організуєш... Кого? Темне, півди-ке село, що лише піячити вміє? Гляди... Напитаєш біди і собі і нам. Селяне ось скоро і з дому нас прогонять.

Андрій: — Навпаки... Колиб не я, то дійсно, нашого дому вже не булоб. Я здержую селян скільки можу, а то зруйнувалиб все до щенту. Та боюся, що здержати розбурхану масу мені одному не під силу,—вона може задавити і мене.

Дмитро: — А Василь-же?

Андрій: — Василь і я пішли різними шляхами і не до одної мети...

Марина: — Ще цього бракувало! Рідні брати ідуть проти себе... Діти одного батька-матері!

Андрій: — Так воно зле не є, мамо. Ми, поки що, переко-нуємо один другого... Він має свою правду, а я свою...

Дмитро: — Які-ж то ті ваші правди, бажавби я вже раз знати. Чи не те, щоб відібрати все у багатших?

Андрій: — Так, тату... Це наша спільна правда, як моя, так і Василя. Щоб відібрати все, так далеко ми не йдемо, але зем-лю від великих землевласників, фабрики, заводи від промислов-ців, відібрати необхідно.

Дмитро: — Тай що з того буде?

Андрій: — А те, тату, що задоволиться без і мало земель-них, та і робітникам будуть дані людські умови життя і пра-ці. Подумайте, тату.. Спільна обробка землі, знищення отих

вузоньких загонів з їхніми межами, спільна праця і спільний пожиток плодів тієї праці.. Заведення такої системи, де кожний працює по своїй здібности і одержує по своїм потребам. Праця без страху перед наганячами, праця сумлінна з почуття солідарности з другими працюючими... Тоді настане отой, о-біцяний нам рай не по смерти тільки, але ще за життя, на землі. До того стремлю я.

Дмитро: — Те-те-те... Утопійні балачки... Природа не створила всіх рівними, а ви хочете змінити закони природи? Чи миш зрівняється силами з котом, або вовк з вівцею?

Андрій: — Але будь миші відважними, вони упоралисьби з котом...

Дмитро: — А!.. говори... Я не хочу провадити з тобою політичних дискусій. Але... коли ви оба соціялісти, то чому ж ти розходишся з Василем, я не розумію...

Андрій: — Щож... Василь хоче самостійности України, не хоче піврати звязків з українською минувиною. Я, знову, не вірю, щоб самостійність України поліпшила долю українського робітника і селянина. Чужий пан зміниться на свого, рідного, та не треба забувати, що своя рука болючіще бе...

Галя: — Андрію! А чиж московські большевики поліпшать долю нашого селянства?

Андрій: — Не московські большевики, а московський працюючий люд визволившись від економічного рабства і визиску, хоче допомогти визволитись своєму братові, українським працюючим і не тільки їм одним, а всім гнаним і поневоленим на землі, знищити кордони, міжнаціональний антагонізм з його кровопролитними війнами і установити царство правди і волі на землі.

Дмитро (хмуро: — От що, сину... Коли ти не покинеш тієї своєї дурійки—буде погано.. Ти молодий, я розумію,—молодь некритична, захоплюється гарними лозунгами, де треба й де не треба виладовує надвишку своєї енергії і думає що вона світ переродить. Це все я добре розумію і сам був молодим... Але ти пішов задалеко...

Андрій: — В це я вірю, тату і своїх вірувань не відступлю...

Дмитро (гнівно): — Не відступиш? І ти смієш мені так говорити?

Андрій: — Я говорю правду. Хібаж ліпше булоб, колиб я ховав від вас свої думки?

Дмитро (гнівно): — Геть мені з очей!.. Забирайся до своїх большевиків, забирайся!.. Не син ти мені, не син!..

Андрій: — Щож, то і заберуся.

Марина: — Бійся Бога, чоловіче!.. Що ти говориш?..

Галя: — Тату, застановіться!.. (Кидається до його).

Дмитро (кричить): — Я вирікуся тебе... Прокляну... (Входить Василь. Дмитро розгніваний виходить у другі двері).

Ява 3.

Василь: — Чого то батько так розкричався?

Андрій: — Спокою з нами не має, то сердиться. Мабуть ліпше мені забратися з дому, та не денервувати кожного дня батьків.

Василь: — Куди, до червоних?

Андрій: — Та вжеж не до кого...

Галя: — Ех!.. Андрію, Андрію... Чудний ти...

Андрій: — Чогож чудний?.. Чи не за те, що смію не хотатися ні перед ким зо своїми поглядами?

Василь: — Не за те, Андрію, але за самі ті твої погляди... Був-же, час коли ти думав інакше, думав про звільнення українських земель зпід опіки наших віковичних непрошених опікунів, про утворення одної Української Держави, де царювалиб воля, добробут і справедливість,—був Українцем-Державником, а тепер... Сам ідеш на услуги одного з тих опікунів, ідеш поборювати, може і кроваво, бажання Українського Народу; щож... Іди... Іди, наводь на Україну зголоднілих москалів, нехай грабують, нехай відбирають від українського селянина його останній дорібок, його хліб... Іди... Піду і я боронити наш нарід, перед тобою і твоїми однотумцями. Одного лише прошу... Коли доля судить нам зустрінутись зо зброєю в руках, стріляй в мене ще здалеку, щоб я не пізнав, що то рідний мій брат вбиває мене... (Марина закривши лице плаче).

Андрій (сумно): — Брате!.. Не треба, не треба так говорити... І я-ж іду боротися за Україну, але за Україну вільну, радянську, де не булоб ні визиску ні поневолення.

Галя: — І тому хочеш помагати ворогам Україну окупува-

ти. Одумайся, брате...

Андрій:— Я думав ще тоді, коли нам доводилося не раз лежати в снігах під градом куль і гранат, рядом з тими, кого ви вважаєте тепер за ворогів, думав—коли приходилося колоти і рубати людей, котрі не зробили мені найменшого зла, котрих я тільки тоді вперше побачив і наказував підвладним воякам колоти і стріляти... І тоді я порозумів, що війна зліквідується війною, захопленням влади від тих, хто гнав нас на різню. І я йду з тими, хто несе волю для всего людства.

Василь:— А як поневолення?

Андрій:— Смішно, Василю... Чи ж може бути ворогом селянин селянинові або робітник робітників?

Василь:— А чогож московське робітництво суне збройно на Україну?

Андрій:— Допомогти встановити робітничо-селянську владу.

Василь:— І тому якраз вбиває робітників і селян, розстрілює їх, наймає латишів та китайців, та формує з них українську червону армію... Блахманом “волі, рівенства і братерства” замасковує хижацький апетит на українські добра... Ех!.. Брате, брате... Ми хочемо відорватися від метрополій Москви і Відня, хочемо не датися визискувати нас, спокійно господарювати у себе, на своїх землях, а ти... Розкаєшся ти колись, та не буде вороття.

Андрій:— Нема про що говорити... Один другого ми не переконаємо. Розійдемося кожний своїм шляхом. Хто з нас помиляється—покаже будуччина... Після того, що сказав батько, я не можу жити в дома. Виїду ще нині... А там будь що буде...

Марина (схоплюється):— Нині виїхати? Ще тобі мало двохлітньої поневірки та небезпек на війні? Андрію! Що ти надумав? Схаменися!..

Андрій:— Мушу виїхати, мамо, не затримуйте мене... Свої думки обов'язаний завершувати чином. Щожби з мене за людина була, колиб я сидів у дома? Якійсь запічний ідеаліст...

Василь:— Коли так, то поїду і я...

Марина:— І ти!.. Лишаєте нас самих?.. От, що той батько наробив своєю горячковістю. Нехай прийде, подивиться... Ой Боже, Боже, з такими дітьми... (Виходить).

Ява 4.

Василь: — Поїдемо хоч до стації разом.

Андрій: — А ти куди збираєшся?

Василь: — Поки що до Київ, там вступлю до котрогось з українських полків.

Андрій: — А я їду далі... Тож підемо. Я не беру нічого з собою...

Галя: — Чому, Андрію?

Андрій: — Не хочу, щоб мені могли чим будь докоряти. Коли думаєте, що я йду до ворогів, то йду в чім тепер є... Колись і ви переконаєтеся, чи я є ворогом свого народу. Тільки я не такий заїлий шовініст, як ти або Василь, узнаю правду за правду звідкіля вона не походилаб. Та я не гніваюся, ні на вас, ні на батька. Мені великий жаль...

Галя: — А нам, думаєш, ні Андрію!

Василь (сумно): — Шляхи наші розійшлися... Брате, одумайся!

Андрій: — Одумаєтеся ви, хоч пізніше... Скажіть мамі нехай вибачить, що забрався не простившись. Прощайте...

Василь: — Кудиж ти, Андрію? Зажди мене!..

Андрій: — Шляхи наші розходяться, тож ліпше розійтись і нам ще зпід батьківської стріхи... (Виходить).

Галя (навздогін гірко): — Брате! Коли ми ще зустрінемося, то стріляй мені просто в серце. (Схлипує. Василь стоїть опустивши голову).

З а с л о н а

ДІЯ ДРУГА.

Приміщення Реввійськтрибуналу. Стіл з актами, кілька крісел. У кутку на лавці лежить посильний червоноармієць (І). За столом Андрій переглядає акта, час від часу робить замітки. На сцені яку хвилю царює тишина, за сценою чути кроки вартових.

Ява 1.

Андрій (відкладає акта): — Страшний день... Завтра рано стануть на суд передо мною мої рідні брат і сестра... Брат і сестра... Діти одної матері, одного батька... Як ми любилися

колись, не розлучалися ніколи. Як я їх і тепер люблю, але... шляхи наші розійшлися... розійшлися, здавалося раз на завжди... Як бажав я оминати їх, уникав зустрічи, пірвав всякі звязки з батьком-матір'ю і от... Случай перехрещує наші шляхи, зводить насу знов у таких протилежних ролях—підсудних і предсідника суду. Як бути, що діяти? Втікти, виїхати денебудь, слабим прикинутися? (Задумується). Ні... Цеж трусість, богузство перед виконанням обовязку, зрада ідеї... Ідея наказує мені безпощадно розправлятися з непоправними ворогами комунізму, наказує мені забути своє особисте "я", забути кровні звязки з людьми—і я виконаю її накази... Для комуніста нема ні сестри ні брата, батька чи матері, є тільки одна світла мета—свобідне і братське співжиття всього людства. І я не буду вподоблюватися колишньому Пилату умившому руки від Христової смерти... Ні. З вірою в правоту своєї ідеї я приймав досі всю відповідальність за смерть засуджених ворогів комунізму, візьмуж відповідальність і тепер за смерть брата, і сестри, наколи вони не зрідуться боротьби з нами. Фанатизм, скажуть... Але фанатик чинить не думаючи, під впливом хвилі екстазу, фанатик нищить кожного, хто не годиться з його твердженнями, та сумнівно, чи сам рішивсьби віддати життя за переконання,—а я готов кожної хвилі зустрінути смерть за свою ідею і прийму її без страху, з спокоєм і свідомістю заподіяного мною добра для людства. Бо і шож таке я? Складова частинка, нікчемний атом мільйонових мас працюючих... (Пауза). Але я людина... Людина до того гуманна. Я ніколи не вбив маленького звірятка для своєї особистої користи, але... Моя ідея заставляє мене засуджувати на смерть молодих ідеалістів, ідеалістів до тої міри, що і життя охоче жертвують за свою ідею, бо... їх ідея, їх правда, поборює нашу. Жалко, серце кровавиться, — ці люде вчинилиб багато корисного, будь вони на правдивій життєвій дорозі... Серце... Мовчи серце!.. Там, де іде боротьба світоглядів, боротьба ідей, тобі нема місця. Холодний розум диктує нищити тисячі, шоб пізніше не гинули в боротьбі мільйони... (Задумується). А Василь і Галя все такіж самі... Горді й непохитні, як і колись були. Їх можна зламати, та пригнути ніколи не вдається. А хібаж я не такий? Визову ще їх,

може вдасться їх переконати... А тоді я вирятую їх від смертного засуду, колиж ні то... (До червоноармійця). Товаришу!.. Товаришу!.. (Підходить до нього і термосить). Товаришу!..

1. червоноарм. (з просонку): — Що? (Схоплюється). Що потрібно, товаришу комісар?

Андрій: — Підіть скажіть, щоб привели сюди арештованих брата і сестру Ханенків.

1. червоноарм.: — Слухаю.. (Повільно встає і виходить).

Ява 2.

Андрій: — Давно ми не бачилися. З того памятного дня коли розійшлися зпід батьківської стріхи... Брат до національної армії, а я до червоної... Вже більше трьох років... Буду вговорювати їх, візьму їх на поруки, коли вони пообіцяють, що більше не будуть вести боротьби з радянською владою. Цеж не по силам їм тепер... А чи дозволять взяти на поруки? Все рівно, мушу... І до товарища Леніна вдамся, коли буде потрібно... Одного лиш боюся, щоб мої вмовлення не зісталися безуспішними. А тоді щож?.. Прийдеться примінити закон як і до всіх ворогів революції. (Три червоноармійці з револьверами наготові вводять звязаних до купи Василя і Галю, самі стоять коло дверей).

Ява 3.

Андрій (до червоноарм.): — Ви вийдіть, товариші!..

2. червоноарм.: — Товаришу комісар... Їх же двох... Як ви зістанетеся самі без охорони? Цеж бандити...

Андрій: — Не бійтеся... Нічого мені не станеться. Вони не бандити... Вийдіть!.. (Червоноарм. виходять. Оставші яку хвилю мовчки приглядаються одне другому).

Андрій: — Щож, брате... Доля звела нас...

Василь: — Звела, брате...

Галя: — Бодай би їй не довелось звести...

Андрій: — Сталось... (Розв'язує їх). Пізно жалувати...

Галя (розтирає руку): — Дякую, Андрію.

Андрій (сумно): — Дуже незначна прислуга, нема за що дякувати, Галочко... (Мінєє тон). Я визвав вас сюди, щоб перед судом ще з вами переговорити. Знаєте самі, що за збройні

виступи радянська влада карає смертю і я, як її речник, повинен буду домагатися смертного вироку для вас.

Василь: — Знаєм, брате... І не хочемо просити помилування.

Андрій: — Але... Мене болить, що мої рідні брат і сестра пішли мильною дорогою, я люблю вас обох, як і колись, під батьківською стріхою, готов і своє життя віддати, щоб вас вирятувати. Тому буду вас боронити...

Василь: — Хібаж не можна нас ростріляти? Про себе скажу тобі, що прихильником комуністичних ідей я все рівно не буду.

Галя: — Не буду і я...

Андрій: — Невжеж вам той національний світогляд так вбився в тямку? Так захопив вас, що вам і життя не дороге? Я-ж не требую від вас обіцянок бути радянській владі прихильними, чи там комуністами. Для зміни світогляду потрібно часу а часу і ті, хто змінює погляди в короткому часі, є несталі, швидко захоплюються, та швидко і зневірюються і вірити в їх ідейність булоби ризиковно.

Василь: — Я ніколи не відступлю тих ідей, за котрі боровся досі.

Андрій: — Брате!.. І я-ж був націоналістом, та порозумів, що націоналізм не то що не принесе користи для нашого селянства, а навпаки,—принесе величезні шкоди. І тому став комуністом. Подумай сам, брате, тай ти, Галочко,—ми, комуністи боремось за визволення працюючих, за їх солідаризацію, за повне розкріпощення як народів так і індивідуальностей. Думаю, ви знайомі з комуністичною програмою, зайве її пояснювати. За нами працюючий світ... А націоналізм проповідує боротьбу поміж народами за якісь народні інтереси, котрі вкінці кінців є інтересами невеличкої купки інтернаціональних акул-капіталістів. І вузькі національні інтереси ви протиставите інтересам всього людства? Не встоїте, брате... Я візьму вас на поруку, після суду побудете в лагерьх, і з часом порозумієте свою помилковість, перестанете вірувати в шовіністичних божків, станете нашими прихильниками, а може і

комуністами, займате посади і всі троє будемо працювати на користь людства.

Василь: — Ніколи...

Андрій: — Ніколи? (Гірко сміється). Знаю, що вас здержує... Те, що ви на кожному кроці бачите жертви нашого режиму. Та не треба, брате, забувати того, що революція тільки і освячується кровю жертв... Ви уявляєте певно кожного комуніста якимось людоджером, садистом, котрому вбивати собі подібних приносить задоволення... Бодай так про нас пишуть наші вороги. Чи думаєш, Василю, що мені легко виносити смертні присуди? Ні!.. Часто я готов стати рядом з тими, кого засуджую на смерть і крикнути, щоб і мене розстріляли з ними, але щож... шкода їх, та вони наші вороги, вороги чим чесніші, тим гірше для них... Ба за чесними іде і нарід, вони піднімуть боротьбу з нами, а тоді гинутьимуть знову сотки тисяч, мільйони... Тож ліпше віддати на смерть тих кілька тисяч і нове кровопролиття оминуть... А ще не треба забувати і того, що ми, ідеалісти, повинні здобути впливи у радянщині, прибрати до рук все те розпановане революційне шумовиння, котре опинилося у верхах уряду і тільки плюгавить комуністичну ідею своїми вчинками.

Василь: — А наколи те революційне шумовиння не підпаде під ваш вплив і знищить вас? На слизькій дорозі ти, брате...

Галя: — Я думаю, що не час вже тепер на обговорення програм, та політичні лекції. Коли в твоїх очах ми провинилися тим, що повставали проти комуністичної Москви, проти здирав, грабунків, масового морду безборонного нашого народу, то чини з нами так, як наказує тобі твоя совість і обов'язок. Ми погинемо без жалю за життям, без жалю і на тебе. А наша кров нехай відкриє тобі очі, нехай стане за порукою майбутньої боротьби.

Андрій (прохаючим голосом): — Галочко! Ти-ж молода, невже тобі життя не миле?

Галя: — Миле, чи ні, та є і вищі речі понад життя... То любов до нашого нещасливого народу, проти котрого ідеш і ти, мій брате...

Андрій: — А в мене, думаєш, нема тої любови?

Василь: — Не думаємо, що нема... І ти любиш нарід по

своєму. Та у тебе перше людство, а потім своя нація, а у нас свій нарід перше... Ідея вселюдського братерства ще дуже далека від здійснення.

Андрій: — А от комунізм її і здійснює...

Василь: — То нехай державні народи перші переводять братерство в життя, а не підневольні. Нехай перестануть гнобити, признають поневоленням рівні права, звільнять захоплені землі, тоді і ми визнаємо те братерство, залишимо боротьбу. А поки того нема, ми будемо кроваво боротися з ворогами України, без уваги, під якими соціалістичними лозунгами вони до нас не підходилиб... Братерством поки що замилюється лише очі працюючим, щоб з них стягнути і сему шкіру.

Андрій: — Якже ви ще можете боротися, скільки вас є?

Василь: — То погинемо, а по нас народяться мільйони таких які здійснять ідею, за котру ми поляжем.

Андрій (по надумі): — Покинемо про це... Не час переконувати одне одного. Чи ви можете мені пообіцяти, що не будете більше виступати збройно проти радянської влади?

Галя: — Ні, Андрію...

Василь: — Не можем... Колиб мені прийшлося вмірати не раз, а десять, то і тоді я не зріксьби боротьби з поневоленнями свого народу. Я син українського народу і буду боротися за його визволення з під московської опіки, червоної, чи якої б то не було.

Андрій: — І ніколи не зречетеся боротьби з нами, колиб вдалося вам вийти на волю?

Василь і Галя: — Ніколи!..

Андрій: — То ваше останнє слово?

Василь і Галя: — Так...

Андрій (хапається за чоло руками, сумно): — Я так і сподівався... (Подає обом руку). Прощай, брате! І ти, Галочко... (Про себе). Котре дерево не гнеться, муситься його зломити... (До дверей). Гей, товариші! Відведіть арештованих! (Входять чрвоноармійці).

Ява 4.

1. червоноарм.: — А вони як розвзалися, товаришу комісар? Я звязав їх міцно...

Василь: — Так скрутив, що шкіра облізла...

Андрій: — Я розв'язав їх... І не важтеся мені більше вязати... Зрозуміли?

2. черв.: — Втікти можуть, товаришу комісар, небезпечно... Цеж злосні бандити!..

Андрій: — Недалекі і ви від бандитів. Не вільно над безборонними людьми знущатися. Стидалисяб... Скільки вас є проти їх двох?

1. черв.: — Осьмеро, товаришу комісар...

Андрій: — І боїтеся двох беззбройних... Боїтеся слабої, знуженої дівчини, щоб вас не перебила і не втікла... Боягузи... Добрі з вас оборонці радянського устрою! Ха-ха-ха-ха... (Згірдливо сміється).

2. черв.: — Винуваті, товаришу комісар... (Виводять Василя і Галю).

Василь (на відході): — Прощай, Андрію, бажаю тобі вернутись до свого народу хоч після нашої смерти...

Галя: — Прощай, брате... (Виходять).

Ява 5.

Андрій (сам, довго ходить мовчки з опущеною головою, пристає). До чого я дійшов... Стаю вбивником брата і сестри... А вони все такіж чисті і люблячі... Пішли без найменшого докору, без гніву... Нехайби вже лаяли мене, мені лекше булоб... Що діяти?.. Рятувати їх від смерти, взяти на поруку? А хіба повільне вмірання в тюрмі в голоді і нечистоті краще буде? Що діяти, як судити їх на смерть? Страшно... страшно... (Думає, опустивши голову—зітхаючи). Але ідея, добро людства... (По хвилі). Я домагатимуся смертного вироку... Не тому, що вони боролися проти радянської влади в минувшині, а тому, що дальшої боротьби не хочуть зріктися...

З а с л о н а.

ДІЯ ТРЕТЯ.

Те саме приміщення, дещо прибране, і таж обстановка. На стіні потрети Леніна, Троцького і Маркса.

Ява 1.

Секретар Трибуналу (пише за столом): — Скорее, това-

рищ, убірайте комнату. За несколько минут начнется суд...

З. черв. (кінчає прибирати): — Та я і так стараюся швидко, товаришу секретар. Ось уже кінчаю... (Замітає сміття в куток). От і уже... Я хочу вас щось спитати, товаришу секретар.

Секретар: — Ну, что такое, говори?

З. черв.: — Чому то тих бандитів, чи як їх, не везли на суд до міста, але приїхали судді на село, товаришу секретар?..

Секретар: — Вот, чудак, не понимает!.. Потому что их нужно расстрелять здесь, чтобы люди видели и знали, что советская власть никого не милует и боялись возставать против советской власти.

З. черв.: — Розумію... Алеж тут небезпечно! Їх можуть селяне навіть відбити.

Секретар: — Не бойся, товариш... В каждом почти селе полно красной армии. Есліби даже і сделали нападение, чтобы отбить подсудимых, так і сами пропадут.

З. черв.: — Хіба, що так... То цих бандитів тут таки і розстріляють, щоб значить люде боялися.

Секретар: — Ну, канечно... Хахлов, ілі как его... українцов нужно держать в ежовых рукавицах, иначе і нам самим не сдобровать...

З. черв.: — Що це за люде ті українці, я, їй Богу, і досі не знаю, хоч воюю з ними вже щось три роки зараз буде... Що це, ніби нарід, чи партія така?

Секретар: — А это те, что с Петлюрой і польскими панами воевали с нами в прошедшем году. Понял, товарищ?

З. черв.: — Та, ніби, розумію... Це, ніби, пани, капіталісти, що хочуть знову забрати від працюючих землю і фабрики.

Секретар: — Ну, вот, і понимаеш тепер.. Читай побольше азбуку комунізму, там научишься всему. Вот это книга, я понимаю... Что за мудрая голова у товариша Бухарина. Читай ейо почаще, современем' всьо поймьош, а может і політическим руководителем станеш..

З. черв.: — Та я радби, товаришу секретар, але я неписьменний... Пани не давали освіти та так темняком і залишився...

Секретар: — Нет, ти умний человек, товарищ... Всьо схвативаш с перваго обесненія. (Подивився на вікно). Уже ідут...

Кругом дома виставлени караули с пулемьотами... І бандітов ведут... У попа в подвале ночевалі... А ета бандітка красивая, чорт побері... Даже жалко такую розстрелівать...

3. черв.: — То і ця дівчина, також бандитка?

Секретар: — Да, она сестра етого бандітского атамана. Во всьом помогала ему... А оні наверно родственнікамі приходятся нашему председателю, товаришу Ханенко... Фамілія одна і отчество... (Входять Андрій, 1 і 2 члени Реввоентрибуналу, за ними Василь і Галя, позаду два червоноармійці з крісами за плечима і револьверами в руках. Члени витаються з секретарем).

Ява 2.

1. член: — А ви уже тут, товарищ секретар!..

Секретар: — Да, акт обвиненія еще не бил готовий, так поспешил...

Андрій: — Ну, товариші, приступаємо до діла... (Розміщуються за столом). Прочитайте акт обвинувачення, товаришу секретар.

Секретар (відкашлюється, читає): — Іменем Російской Соціалістической Федеративной Советской Республіки і іменем Українкой Соціаліческой Советской Республіки, вїездная сесія Революціоннаго Военного Трибунала Київскаго Военного Округа в составе:—председателя, товарища Ханенка, Андрея Дмитровича; членов-товаришей: Голубова Никити Ефімовича і Дагуліса Роберта Карловича і секретаря товарища Гроссмана, Натана Яковлевича разбирали дело граждан Ханенко Васілія Дмитровича 22 лет і сестри его Галіни Дмитріївни 19 лет, обвиньонних в том, что: 1. Подсудимий Ханенко Васілій в 1918 - 1919 годах, во время существования так называемой Українкой Народной Республіки принимал активное участие в борьбе с рабоче-крестьянской красной арміей і за отлічія бил неоднократно награждаем правительством т. называемой Українкой Народной Республіки,

2. Что в 1920 году пробрался с вооруженной бандой в тили красной армії і дезорганизовал тил нападеніями на штаби і советскія учреждения, чем принудил советскіе войска к отступленію і оккупації Петлюровскими бандами значительной части

території Української Соціалістическої Советської Республіки, 3. После ліквідації протівсоветских фронтів і переходу советської власті к мирному соціалістическому строїтельству, подсудимий Ханенко с вооруженной бандой організовивал дальшія нападенія на отдельные часті красной армії, подривал залізнодорожнія мости, дороги і вообщє комунікацію между частями красной армії і штабами, неоднократно срывал собіраніє продналога, разстрелівал особіє отдели Чрезвычайной Коміссії по боротьбе с контр-революціей, (Чека), во многих раіонах території Української Соціалістическої Советської Республіки, общим числом до 70 человек разстреляних, а крөме етого, проїзволь нападеніє на город Гайсін, вследствие чего погнбло в бою свнше 250 человек красноармьцев, где унічтожил і раздал населенію военний арсенал і свезеннй крастьянами продналог в колїчестве сверх ста тысяч пудов разнаго зерна і других продуктов і своїмі действіями поставил в катастрофіческое положеніє советскую власть в данной местності, а тем самым подривал мирную работу центральной рабоче-крестьянской советской власті в ейо мирном строїтельстве для пользи трудящихся,

4. Что подсудимий Ханенко на объявленную советской властью амністію всем врагам революції і воззваніє обратїться к мирному труду реагїровал повншеніем своей актївності і продолжал гнуснтя контр-революціонные нападенія, пока не бнл взят в плен в бою,

5. Что подсудимая Ханенко Галїна служила сестрой милосердія в Петлюровских бандах, і после ліквідації фронтів во всьом помогала своему брату, подсудимому Ханенко,

6. Что она пробиралась неоднократно в советскіе учрежденія с целью шпїонства і добнтне сведенія передавала подсудимому, і

7. Что в последнем бою перед своїм плененіем подсудимая Ханенко собственноручно убила начальника політїческаго отдела дївізїї, на его пропозицію сдатьсья.

8. Оба подсудиміе не желают разкаятьсья в проїзведенных нїмі преступленіях. Вншеозначенння преступления предусмотрени статъями 1, 2, 3 і 4 временнаго уложенія для боротьбы с контр-революціей, саботажем і спекуляціей і подлежат высшей мере наказанія—растрелу. (Сїдає).

Андрїй: — Підсудні! Чи узнаете себе винними в злочинах,

зазначених в акті обвинувачення?

Василь: — Вчинків своїх не зрікаюся, але винним себе не узнаю.

Галя: — Цілковито не узнаю себе винною і вважаю, що московський суд не має права судити нас. Наколи ми провинилися перед Українським Народом, нехай судить нас українська влада, а не зайди-москалі та латиші... (Андрій опускає голову).

2. член (говорить ломаною московщиною): — Вас і судит українські советські власть.

1. член: — Подсудіміє раскаїваються в содеянних преступленіях ілі нет?

Василь: — Нема в чому нам каятися... Ми не вчинили жадного злочину, а боролися за права свого народу, котрий ви, зайди, мордуєте і грабуєте. Право поневоленого до боротьби узнається міжнародними законами. Нас судить тут не українська, а большевицько-московська влада, влада окупанта, котрий зруйнував Україну, доводить український нарід до голодової смерти...

Секретар: — Так ми-же і єсть представителями Українскої Соціалістической Советской Республіки...

Василь: — Коли ви є представниками української совітської влади, то чому ж акт обвинувачення написаний по московськи?

1. член: — Это всьо равно, кака разніца... Ведь ви его отлічно поміаєте...

Василь: — Не все рівно... А як я не хочу розуміти московської мови? Домагася зміни складу суду на український...

1. член (згїрдливо): — Ну, кто там будет с вами считаться? Разстреляем і всьо...

Галя: — Знаємо, що розстріляете. Та я вас спитаю, що це? Чи це суд, котрий руководиться все таки якимись законами, чи банда вбивників, розбишак без совісти і чести?

2. член: — Мольчат!... Не розговариват!..

Галя: — До Латвії, латишська зайдо! Ви не можете заставити нас мовчати у себе в дома...

Андрій (повільно): — Право в кожній цивілізованій державі дає підсудним висловитися... Мусимо дати і ми. (Члени невдоволено бурмотять,—до Василя і Галі). Що спонукало вас так довго виступати збройно проти радянської влади, коли у вас вже не було найменших виглядів на успіх?

Василь: — Що спонукало нас? (Показує на суддів). Ось одна з причин... Українців на Україні судять москаль, латиш і жид, суд провадиться московською мовою, котру нарід в величезній більшості не розуміє... Весь лад на Україні впроваджується по вказівкам з Москви. Чи цих причин не вистає, щоб боротися проти такого ладу?

Андрій: — Це не відповідь...

Галя: — Коли це не відповідь, то нас спонукала до боротьби розпука, бажання мститися над тими, хто залив кровю всю Україну, бажання перемогти катів українського народу, або самим погинути.

1. член (злісно): — І пагінете. Советская власть не знаєт пощади для бандітов...

Василь: — Коли ми бандити, то як назвати загани чеки, котрими спалено сотки сіл на Україні, котрі вимордовали сотки тисяч українського народу, без уваги чи винен хто, чи ні, не виключаючи навіть німечин, жіноцтва і малолітніх дітей?

Андрій: — А чоґж вони повставали проти радянської влади? Самі винні...

Василь: — А так... Селянин, котрий озоветься, коли червоноармійці забирають у нього останній пуд збіжжя, а його родину кидають в обійми голодової смерти, по вашому повстає проти влади і соціалізму? Бідна вдова, котрій забирають одну козову, її одинокий засіб до існування, коли кинеться з малолітніми дітьми на ситих, відкормлених українським хлібом червоних вояків, вона і її діти повстають проти влади і їх треба замордувати? Ні... Вони з розпукою боронять своє добро, бо бачать голодову смерть перед собою... А їх за це, і тільки за це, розстрілюють як контр-революціонерів... За те члени вашої робітничо-селянської влади провадять відкритий гандель награбованим у селян і не поносять найменшої відповідальности. А селяне, котрим п'яні чекісти забирають недолітків доньок і замкнувшись з

ними примушують задовольяти свої брудні пристрасти, заражують їх гидкими хворобами і коли озлоблені селяне сплять те приміщення разом з чекістами і своїми доньками, то вони по вашому повстають проти влади?

1. член: — Молчать! Тебе нужно вирвать язык!.. (Андрій рукою здержує його).

Василь (не звертає уваги на викрик): — А такі випадки що дня майже трапляються по всій Україні... Чия це політика? Чи Української Радянської держави, чи це політика знищення українців, щоб їхні землі колонізувати зайдами?.. Ви є представниками радянської робітничо-селянкої влади, а чи багато селян зверталось до вас зо своїми жалями? Але вони зверталися до мене, незначного повстанця, часто на колінах благаючи прийти їм з поміччю. І я карав без жалю отих ваших комуністів, звів у людській подобі. У мене просив оборони мій нарід, і я ті просьби виконував. Я знав, що мене жде, колиб попав у ваші руки, знаю і тепер, що за годину-дві буду бездушним трупом, але своїх вчинків не стидаюся і не жалую, що поробив їх. По мені прийдуть нові покоління, котрі рано чи пізно скинуть ваше ярмо. Жалую лише, що маю тільки одно життя і по смерті не зможу далі боротися з вами.

Секретар (глумливо): — Вот большая важность—селян разстреливаем!.. Как будто без нескольких тысяч разстреляных селян не будет жить коммунизм...

Андрій (роздратовано): — Будьте тихо, товаришу секретар...

Галя: — Кілька тисяч тепер, кілька тисяч на другий день і так без кінця... Всіх селян помордуєте, для когоч тоді соціалізм розбудовуєте? Може для коней, чи що? Та і тих вже поїли...

2 член: — Нечего говорить с ними, Пойдьом на совещаніе...

1. член: — Конечно... Нам нужно пораньше забратъся отсюда.. Ночевать опасно...

Андрій (зітхаючи): — Ходім... (Члени суду виходять).

Ява 3.

Василь: — Кріпися, Галочко... Скоро все скінчиться.

Галя (з сумною усмішкою): — Я не боюся... Кілька мінут

муки і все... За те по нашим кісткам наш нарід прийде до волі...

Василь: — Так, Галочко... Наші тіла погинуть, та не згине наш дух, не згине наша ідея. Вона житиме доти, доки житиме український нарід. І ніяка сила, ніякі муки і розстріли не знищать її. А колись нарід, здобувши волю спомяне і нас... Будьмо міцні, гідно зустрінемо смерть... (Притулює її до себе).

Галя: — Ми і вміратимем обнявшись...

Василь: — Певно, сестричко... А щоб тобі не страшно було дивитись на наших катів у хвилину смерті, сховаеш обличчя на моїх грудях. А я вже видержу...

3 черв. (до 2.): — І кажуть, що це бандити. Бандити не так готовляться до смерті. Мені плакати хочеться з жалю.

2. черв.: — Мабуть вони мають якусь свою правду, котрої ми не розумієм і за ню вмірають...

3. черв.: — Тихо... Ідуть... (Входять члени суду).

Ява 4.

Андрій (дрожучим голосом читає вирок): — Іменем Російсько Соціалістичної Федеративної Східської і Української Соціалістичної Східської Республік, виїздна сесія Реввійсьтрибуналу Київського Військового Округу, розібравши справу громадян Василя і Галіни Ханенків обвинувачених в злочинах передгляєних статтями 1, 2, 3 і 4 тимчасового закону для боротьби з контрреволюцією, одноголосно постановила: Підсудних Василя і Галіну Ханенків, як активних і злісних нерозкаяних бандитів засудити на вищу міру соціалістичної охорони—розстріл. Вирок виконати негайно по прочитанню... (Майже падає на крісло, знесилений).

1. член: — Яма для них вже викопана?

1 черв.: — Викопана товаришу, коло сільського цвинтаря.

1. член: — Ведіть засуджених... Тільки свяжите їх. Ми будем присутствовать при растреле. Сейчас прийдем. (Червоноарм. в'яжуть Василя і Галю до купи).

Галя: — Розстрілюйте, кати!.. Український нарід відплатить вам за нашу смерть...

2 член: — Тише!

Василь: — Життя не жалую. Одного лише бажаю, щоб наша кров відкрила засліплені очі всім синам українського народу і підняла їх на боротьбу з московськими окупантами. (Василя і

Галю виводять). Прощай Андрію!

Галя: — Прощай, брате... Я вірю, що ти ще вернешся до свого народу і будеш боротися з тими, кому тепер так вірно служиш... (Виходять, Андрій опускає на стіл голову, плечі дрижать від судорожного плачу).

Ява 5.

Андрій (підводить голову: — Сталось... Для перемоги комуністичної ідеї я засудив на смерть рідного брата і сестру... (Зривається і ходить по кімнаті).

Члени (разом): — Что!? Это ваші родніе брат і сестра?!! (Схоплюються з місць).

Андрій (з притиском): — Так... Рідні брат і сестра... (Викрикує екстатично). Я засудив їх на смерть, тому що вони є ворогами комунізму! За комунізм!!! За волю, рівенство і братерство всього людства!!! Ха-ха-ха-ха!!! (Заходиться півбожевільним сміхом). Я переміг себе!!! Переміг!!! (Падає безсило в крісло).

1. член: — Успокойтесь, товарищ Ханенко...

2. член: — Ви паступілі как настоящей комуніст! (Подає руку). Поздравляю.

Секретар: — После этого вы пойдёте в гору, скоро будете в центре!

Андрій (раптово вибухає): — Геть від мене, гидото! Ви людською кровю виробляєте собі кареру! Геть мені з очей!! (Вихоплює револьвер. Здалеку долітає гамір і стріли,—з мукою в голосі). Ой!! Уже!! (Хапається за голову і швидко вибігає. Слабо долітає гук крісової стрілянини і скорострілу).

Ява 6.

1. член (занепокоєно): — Что там за стрельба? Нужно нам забираться...

Секретар: — А етот Ханенко неблагонадъожный комуніст...

1. член: — Хахол, Мазепа... Нужно дать знать в чека, чтобы за ним следили. После растрела его брата і сестри он может сделаться нашим опасным врагом .(Стріли). Что там такое? Пойдём, посмотрім... На всякий случай револьвери іметь наготове. (Виймають і оглядають револьвери, секретар забирає акти. По хвилі вбігає задиханий 2 червоноармієць).

Ява 7.

2. червоноарм. (відсапуючись): — Де товариш Ханенко?

2. член: — Одурел, побежал где-то... Что там за стрельба?

2. черв.: — Засуджених повели до цвинтаря... На вулиці не було нікого... А тут з переулку посипалися на нас стріли... Пятох вартових упало, а решта пустилася втікати. Я не поспів оглянутися, як до засуджених підскочило кількох верхових з запасними кіньми, вони скочили на коней і втікли... На стріли повібігали з хат червоноармійці, стали стріляти зо скорострілу, та вже було запізно...

Секретар: — Засуджені бандити втікли?

2. червоноарм.: — Втікли...

1. член: — А ти почемуже не застреліл їх, сволоч!? Ти їх упустіл?! А!! Такой із тебя защитнік советской власті?.. Так вот тебе! (Стріляє).

2. черв.: — Ой!! Що робите!! (падає).

Секретар: — Собаке і смерть собачья... А ми скорее виездім із села... Может бить в лесу полно бандитов, ещо окружат село.. Пропадьом тогда...

2. член: — А в ето село нужно прислать карательную экспедицію Чрезвычайкі. Наверно здешніе жителі освободілі етіх Ханенков. І старшій брат їх бежал куда то. Может бить с ними разом?

1. член: — А чорт его знает... Еслі верньотся, за нім нужно следіть. Хахли все одинакови... Ну, пойдьом. (Виходять).

З а с л о н а.

ДІЯ ЧЕТВЕРТА.

Дорога в лісі. Сцена при відкриттю заслони пуста. По хвилі показується селянка з мішком хліба на плечах.

Ява 1.

Селянка (стає на сцені, кидає мішок на землю і обтирає піт з лица): — Ух!! Утомилася... Деж жінці нести кілька верств такий тягар? Але треба... В лісах наші чоловіки, наші сини воюють з москалями. Як тільки які комісарики приїдуть, так їх і нема, гинуть без сліду, мовби корова язиком їх злизала... Комуна за-

бралася до міст і носа не показує на села... А прийде військо, то і тих відпроважають на той світ, а хто з наших у них служить, то до повстанців прилучується... Вже трохи і жити стало легше, бодай не грабує ніхто, не відбирає останнє. Правда, всю роботу мусять виконувати жінки, чоловіки всі майже в повстанцях, та щож... Треба терпіти... (Оглядається). Деж то наші?.. Невже вони і варті не держать на дорозі? (Прикладає руки до уст). Пу-гу-гу-гуу... (З-заду підкрадається двох селян-повстанців з крісами).

Ява 2.

1. селянин (обхоплює селянку, кричить): — Угуу!!

Селянка (швидко обертається): — А бодай вас, як налякали... Я думала, що то вже москалі мене схопили.

2. селянин: — А не ходи сама по лісі. Що, то ти сама, жінко, принесла оцей міх? (Піднімає). Було що тягнути... А щож там чути?.. Але... зійдімо з дороги, сховаємось.

Селянка: — Та нічого... Кажуть, що в місточку збунтувався курінь червоних... перестріляли комуністів... (Відходять у кущі, але так, що їх мало видно, а вони бачать дорогу).

1. селянин: — А то за що?

Селянка: — Та їм сказали розстрілювати арештованих, а курінь відмовився. Комісар застрілив одного червоноармійця, батько котрого був поміж арештованими. Ну, а вояки збунтувалися, та ані одного комуніста не випустили живого. А в ночі підійшли другі частини, курінь роззброїли і вистріляли всіх до ноги...

2. селянин: — Яка шкода... Певно там було багато наших.

Селянка: — Кажуть, що в тому куріні москалів майже не було. Всі наші...

1. селянин: — Шкода... Та, вже не вернеться... Нехай сільські хлопці вчаться, що робити, коли їх заберуть в червону армію. Бо так вся молодь погине.

Селянка: — А деж наші більше? Відпочивають?

2. селянин: — Ми вартуємо, а там ті відпочивають. В ночі маємо багато діла...

Селянка: — Підете десь?

1. селянин: — Ага... Може повернемо аж за яких три дні...

Звідтіля просили допомогти зліквідувати продвідділ, а то дуже розпаношівся.

Селянка: — Щасти Боже... То я вже піду. (До 2 селянина). А ти слухай, чоловіче, аби не згубив мішок, бо сваритися будем.

2. селянин: — От тобі маєш... Ще мішок їй пильнувати... Не мавби я чого робити...

Селянка: — Ну, то забирайте хліб, так я мішок візьму... Алеж тобі ліпше, підстелеш під себе, то все ліпше спати чим на голій землі....

1. селянин: — Тихо... Іде якийсь військовий... Сховаємося... (Ховаються у лісі. По хвилі зближується Андрій з валізою, або саквоюжем в руках. Озброєний револьвером).

Ява 3.

Андрій (пристає на сцені): — Ось і родинне село вже недалеко. Багато часу проминуло відколи я позіставив його, багато води уплило... Я повірив тоді в облудні гасла комунізму, всею душею віддався йому, боровся на фронтах, засуджував на смерть кожного, хто посмів чим будь протиставитись комуністичним ідеям, навіть... страшно сказати, засудив на смерть рідного брата і сестру, а тепер... Проїхав всю Україну і скрізь побачив руїну, кров і спустошення. Їхав, думав відпочнути після кровавої праці, та бачу, що мені не буде відпочинку... Я Каїн, братовбивник, мені нема місця на землі... Ох!.. як же жахливо я помилився... Я прийняв замасковане ідеєю бажання москалів грабувати мій нарід, всякими способами нищити його, за ідею правди і волі, і сам служив, помагав руйнувати Україну нашим ворогам. Розкався я та вже запізно... Я-ж весь залитий кровю засуджених мною... Йти хіба шукати тих, що ще борються з ворожою Москвою, та просити у них смерти для себе?.. А якби зібрати селян і кроваво відплачуватися червоній Москві, за смерть одного українця нищити десяток, сотку ворогів, заволодівших нашою землею?.. Ні, ні... Це неможливе. Хто мені віритиме? Може українські матері лякають вже дітей моїм іменем... (Йде повільно, з ліса вискакують 1 і 2 селяне з крісами наготові і загороджують йому дорогу).

Ява 4.

1. селянин: — Стій!.. А ні з місця!.. Ти хто такий?

Андрій: — Людина, як бачите... А ви хто?

1. селянин: — Кидай револьвер!.. Тобі не треба знати, хто ми.

Андрій: — Чудний ти, чоловіче... Таже наколи я сам вийма- тиму револьвер з кобура, та можу і застрілити тебе. Нехай твій товариш підійде забере.

1. селянин: — Але, як тільки порушишся, то поляжеш тру- пом. (До 2 селянина). Піді забери у нього зброю і обшукай до- бре. (2 селянин обшукує Андрія, виймає з кишені папері забирає револьвер і передає все 1-му).

1. селянин: — Ну, а тепер гайда з нами.

2. селянин: — Та це якийсь большевик. Чого з ним водитися? Тут на місці капут зробити тай все. (З кущів виходить селянка).

*

Ява 5.

Селянка: — Бійся Бога, чоловіче... А може це невинна люди- на. За щож так, нерозібравши, стріляти?

1. селянин: — Певно... Отаман як найсуровіще заборонив вбивати не довідавшись, чи людина заслуговує на кару смерті. В таборі розберуться з ним.

Андрій: — О, то я попав в руки повстанців... Ну, щож... То ведіть до табору.

1. селянин: — А ти хто? Большевик?

Андрій: — Був большевиком. Був навіть комісарем і пред- сідником ревтрибуналу...

2. селянин: — Ага, то ми важного птаха зловили!.. Мабуть не одного ти українця відпровадив на той світ, а?..

Андрій: — Всяко бувало... Засудив я на смерть немало лю- дей, бо думав, що смерть кількох бунтуючих одиниць вийде на корить селянському загалу, та побачив, що гірко помилявся... А тепер я пішов від большевиків.

1. селянин: — Кожний таке співає, коли попаде в наші ру- ки... Чудно тільки, що ти сам признаєшся чим ти був...

Андрій: — Скажу ще більше... Я засудив на смерть рідного брата і сестру... (Селяне переражені відскакують від нього).

2. селянин (наміряється в нього): — Ах, ти, братовбивнику!.. Тут твоя смерть!..

1. селянин: — Зажди... Коли чоловік сам признається, то щось спонукало його до цього. Поспіємо застрілити... Ось ліпше

біжи, скажи отаману, що небезпечного птаха зловили... Нехай скаже, чи вести його до табору, чи сам отаман сюди прийде... (2 селянин зникає в кущах).

Ява 6.

Селянка: — Ах ти, безбожнику, безбожнику!.. Ну, судив других, я ще розумію, всяко буває. Але рідного брата і сестру?!.. Мабуть ти зненавидів їх?

Андрій: — Навпаки... Я їх любив і люблю. Я трохи не здурів в часі суду...

1. селянин: — І ліпше булоб, колиб здурів. А їх розстріляли?

Андрій: — Ні... Їх відбили повстанці по дорозі, як їх вели на страчення.

1. селянин (живо): — Відбили?! А як твоє назвище?

Андрій: — Ханенко...

1. селянин: — Не родич Василеві Ханенкові?

Андрій: — Рідний брат...

1. селянин: — Ага!.. Тепер я вже знаю. То це ти його і сестру засудив... Ну, щож!.. А тепер він тебе засудить... Хліб за хліб...

Андрій: — Нехай судить. Нагрішив багато, і спокійно зустріну смерть за свої злочини, втічу від мук своєї совісти.

Селянка: — Від совісти не втічеш... Вона мучитиме тебе і по за життям, на тому світі.

Андрій: — Я заслужив на муки. Одного тепер бажавби.. Кроваво відплачувати москалям за зруйнування України і за своє часове засліплення. Але це неможливе... До чистої ідеї треба і чистих рук, а вони у мене замарані кров'ю своїх братів...

1. селянин (хитає головою): — Неможливо... Хто тобі тепер буде вірити? Ти зрадив своїх, пішов до большевиків, а далі і їх зрадив... Хтож поручиться, що ти не зрадиш на будуче?

Андрій: — Знаю... І тому бажавби вмерти... Я вже нінащо не придатний на землі. Та... Я забув спитати... А звідкіля ви знаєте Василя Ханенка?

1. селянин: — Щєб не знати... Таж він отаманом нашого повстанчого загону...

Андрій: — Так!? І Галя тут?

1 селянин: — А вжеж не де...

Селянка: — Боже, Боже... До чого дійшов наш нарід... Рідні брати засуджують один другого на смерть.

Андрій: — Так треба... Коли людина вірить в правду, вона повинна нищити ворогів тої правди, без уваги хто вони не булиб... Я вірив в московський комунізм і в імя тої віри засуджував на смерть своїх братів... Тепер прозрів, переконався, що чинив зло і тому, як бачили, добровільно піддався вам і без гніву чи жалю перенесу всі муки, які мені не завдалиб, бо знаю, що на них заслужив...

1. селянин: — У нас не мучать полонених... Винних, хоч і шкода їх, карають смертю на пострах і науку другим. (Чути з кущів голоси). Вже йдуть... Отаман з сестрою. (Виходять Василь, Галя і 2 та 3 селянин, всі з крісами. Селяне стають подалік на варті).

Ява 7.

Галя (побачивши Андрія підбігає до нього): — Андрію!.. (Хоче обняти його, Андрій відступає).

Василь: — Брате!.. Ти як сюди попав?..

Андрій (сумно): — Заждіть... Виж не знаєте ще, хто я... Я Каїн, братовбивник!.. Я весь заплямлений людською кровю...

Галя: — Для мене ти є все тим же заблудившим, нещасливим братом...

Андрій: — Не говори так... Я не смію назвати вас своїм братом і сестрою... Я спідлився, зрадив своїх і пішов до ворогів, помагав ворогові поневолити Український Нарід. Я негідний вас... І тепер я прийшов просити кари для себе...

Василь: — Забудь про це, брате... Коли ти побачив те зло, жотре роблять нам вороги, коли доля знов звела нас, то вже для того, щоб не розлучатись, щоби спільно йти до нашої мети— визволення Українського Народу і, або перемогти ворогів, або в боротьбі згинуть... Ми давно простили тобі,—простить і Український Нарід.

Андрій: — Василю! Для мене нема прощення... Я пролив багато української крові!..

Василь: — То змиєш пролиту тобою українську кров, кровю ворожою, московською... Ти не робив злочину, ти був заслінений

комуністичними лозунгами, помилявся і чим скорше прозрів, тим ліпше для нас і нашої справи...

Андрій: — Я не зможу забути того... Тіні розстріляних переслідуватимуть мене!..

Василь: — Вони жадатимуть пімсти... І ми відомстимо...

Андрій: — Ви мене прощаете?! Приймаєте до свого заго-ну? Мене, котрий засудив вас на смерть!.. Галочко!.. Василю!.. Вбийте мене!..

Галя: — То був страшний сон, брате!.. Забудьмо про це...

Андрій: — Галочко!

Галя: — Братику, рідний... (Обнимаються з Галею і Васи-лем).

Андрій: — А батьки з вами?..

Василь: — Розстріляні, брате...

Андрій: — Розстріляні... (Врочисто). Кленуся всім святим для мене, що від нині всі свої сили і своє життя посвячу боротьбі за визволення Рідного Народу. Кленуся, кроваво відплачувати ворогам України за всі заподіяні ними кривди, твердо і непохитно стояти в обороні своїх поневолених братів і добитися перемоги над ворогами, чи згинуть у боротьбі. Кленуся, що ні смерть ні тортури не зможуть мене своєї присяги відступити.

Василь: — Так, брате... Ніщо не зможуть нас зріктися бо-ротьби... А коли ми навіть і погинемо, то по нас буде жити Український Нарід, буде жити визвольна ідея, котра стане запорукою, що раніше чи пізніше Україна скине з себе ярмо поневолителів.

Андрій: — Я докажу свою відданість визвольній ідеї,—змию з себе пляму служби ворогам...

Василь: — Вірю, Андрію... А тепер, брате, до табору на від-починок... В ночі маємо зробити напад на червоний продвідділ.

Селянка: — Бог навернув його до своїх... Брати зійшлися...

Галя: — Голос крові привів його до нас... Кров українська озвалася.

1. селянин (подає Андрієві револьвер). Ось ваш револьвер... А з тими паперами що зробити?

Василь: — Давайте сюди!.. На щось часом ще придадуться... (Бере папери). Може прийдеться кого післати на розвіди, то мож-на використати...

Галя (бере за руки братів): — Ах, яка я рада!.. Немов на світ народилася... Я віднайшла свого заблудившого брата.

Василь: — А Україна віднайшла щирого оборонця... Ну, ходім в наш ліс готуватися до дальшої боротьби... (До 2 і 3 селянина). А ви, товариші вважайте добре... (Идуть зі сцени, 1 селянин бере мішок на плечі, 2 і 3 зістаються на варті).

Селянка (До 2 селянина): — Я піду вже,—забарилася... Тільки гляди, чоловіче, не загуби мішка... (Иде в сторону звідкіля прийшла).

З а с л о н а.

Жовтень, 1934 року.

ДОСІ ВИЙШЛИ ПРАЦІ ОЛ. ЛУГОВОГО:

- ЗА НАРІД СВІЙ** — трагедія з часів визвольної війни,
ціна35
- ДАЛА ДІВЧИНА ХУСТИНУ** — драма в 5 діях з часів
визвольної війни, ціна30
- СИРІТСЬКІ СЛЬОЗИ** — драма з часів війни і револю-
ції на Сх. Україні в 3. діях, ціна30
- БРАТ НА БРАТА** — драма з часів визвольної війни
у 4. діях, ціна30

ГОТУЄТЬСЯ ДО ДРУКУ ТОГОЖ АВТОРА:

Трилогія ОГНЕМ І КРОВЮ:

- 1. В КІГТЯХ ДВОГОЛОВОГО ОРЛА** — повість з часів
Світової війни у 3 частинах. (1 частина дру-
кувалася в часопису Новий Шлях).
 - 2. БУРЕВІЙ** — повість з часів революції на Сх. Україні,
у 3 частинах.
 - 3. НА РУНАХ** — повість з часів пореволюційних у 3
частинах.
- ЗА УКРАЇНУ (Віра Бабенко)** — драма з часів повстан-
чої боротьби у 4 діях (друкується).
- ВІРА БАБЕНКО** — повість для молоді, з часів повстан-
чої боротьби на Сх. Україні у 2 частинах.
- У ВИРУ ПОВСТАНЬ (Маруся Тарасенко)** — повість з
часів повст. боротьби на Сх. Україні у 2 част.
- ВИ ПРОСИТЕ ПІСЕНЬ** — оперо-драма у 3 актах.
- В СВОЇЙ ХАТІ СВОЯ ВОЛЯ** — комедія з канадського
життя у 3. діях.
- ЖЕБРАКИ ДУХА** — з канадських переживань (спо-
мини).
- У СВІТИ ЗА ДОЛЕЮ** — повість з канадського життя
у 3. частинах.
- СОНЦЕ РУЇНИ** — істор. повість з 17. віку у 3 част.
- НАКАЗНИЙ ГЕТЬМАН** — іст. повість з початків 18.
віку у 2 частинах.
- ІВАН БОГУН** — іст. повість з 17 віку у 2 частинах.
- ДУМИ СКИТАЛЬЦЯ** — Збірник поезій.
- В. Тулевітрів** — “НА НОВИЙ ШЛЯХ”, збірник поезій.
- Дмитро Солянич** — **ІНДІЯНКА.**